

СПІЛЬНА ПОЗИЦІЯ
національних і міжнародних правозахисних,
гуманітарних та організацій розвитку
з нагоди Конференції з відновлення України 2026 року, Гданськ

ВІДНОВЛЕННЯ ПОЧИНАЄТЬСЯ З ЛЮДЕЙ:
Інтеграція політики повернення в політику відновлення та захисту населення України, яке постраждало від війни, що ґрунтується на правах людини, орієнтована на людину та спрямована на соціальну згуртованість

Відновлення України починається з людей: із захисту прав, гідності та добробуту тих, хто постраждав внаслідок війни в Україні.

Політика повернення українців має бути інтегрована в ширшу стратегію відновлення та захисту, яка дає постраждалому від війни населенню можливість відновити своє життя завдяки правовій визначеності, доступу до економічних можливостей, соціальних послуг і підтримки. Такий підхід сприятиме ухваленню людьми поінформованих рішень щодо свого майбутнього, водночас зміцнюючи соціальну згуртованість і стійкість територіальних громад.

Дванадцять років війни в Україні, зокрема понад чотири роки повномасштабного вторгнення, спричинили глибокі та довготривалі гуманітарні наслідки для цивільного населення. Безперервні бойові дії, регулярні атаки на інфраструктуру, критично важливу для цивільного населення, та окупація майже п'ятої частини території України й надалі визначають динаміку та масштаби переміщення людей і перспективи їхнього повернення. Станом на кінець квітня 2026 року у світі було зареєстровано близько [5,8](#) мільйона вимушено переміщених за кордон українців. У Європейському Союзі [4,4](#) мільйона людей, які були змушені залишити Україну, перебували під тимчасовим захистом, зокрема найбільше – у Німеччині (1,3 мільйона), Польщі (1 мільйон) та Чехії (0,4 мільйона). Чинний механізм захисту на рівні ЄС діє до [4 березня 2027 року](#). Водночас, за оцінками, [1,4](#) мільйона людей вже повернулися та залишалися в Україні щонайменше три місяці з лютого 2022 року.

Демографічні та економічні наслідки війни є приголомшливими. У 2022 році ВВП України скоротився на [29,1%](#), а обсяг економіки досі залишається [суттєво нижчим за рівень лютого 2022 року](#). Потреби у відновленні та відбудові наразі оцінюються майже у [588](#) мільярдів доларів США. Ринок праці України дедалі більше характеризується [парадоксом воєнного часу](#): стійке безробіття співіснує з гострим дефіцитом працівників з необхідними навичками. Цей дисбаланс посилюється [тривалим демографічним спадом](#) і прогнозованим дефіцитом робочої сили, який протягом наступного десятиліття може сягнути [4,5](#) мільйона працівників. Переміщення населення стало водночас гуманітарною кризою, викликом

захисту прав людей та одним із ключових структурних чинників, що визначають спроможність України до відновлення, демографічну стійкість, функціонування ринку праці, розвиток громад, систему соціального захисту та успішність відбудови країни.

Згортання тимчасового захисту для українців створює серйозні правові, правозахисні і координаційні виклики для інституцій ЄС, держав-членів ЄС та Уряду України. Для багатьох українців за кордоном сама перспектива припинення тимчасового захисту вже породжує правову невизначеність, створює перешкоди в доступі до прав, послуг і соціальної підтримки та може підірвати передумови для добровільного та поінформованого повернення. Оскільки механізм тимчасового захисту в ЄС потребуватиме поступового скоординованого переходу, необхідно забезпечити зрозумілий, орієнтований на права людини підхід, що передбачатиме перехідні механізми та доступні процедури набуття альтернативних правових статусів. Такі гарантії мають допомогти уникнути додаткового тиску на національні системи міжнародного захисту, ризиків експлуатації, поглиблення вразливості, браку достовірної інформації та побоювань, що люди можуть опинитися під тиском повернення до того, як в Україні будуть створені умови для безпечної та сталої реінтеграції. Тому майбутній перехід від тимчасового захисту – чи то до альтернативних правових статусів, чи до повернення в Україну – **потребує скоординованого планування та спільної відповідальності ЄС, держав-членів ЄС, Уряду України, муніципалітетів, організацій громадянського суспільства, бізнесу та донорів.**

Формування Урядом України відокремленої політики щодо громадян України за кордоном може поглибити розрив між ними і людьми, які вже повернулися, внутрішньо переміщеними особами, жителями тимчасово окупованих територій України й іншими групами постраждалого внаслідок війни населення. У березні, квітні та червні 2026 року Уряд України у співпраці з партнерськими державами-членами ЄС відкрив Центри єдності українців у Празі, Берліні та Стокгольмі. Ці центри формують нову інституційну інфраструктуру для підтримання зв'язку з українцями за кордоном, надання їм необхідної інформації та сприяння у прийнятті поінформованих рішень щодо подальшого перебування за кордоном, взаємодії з Україною або можливого повернення. Водночас Уряд України розробляє План дій на 2026–2027 роки з реагування на виклики у зв'язку з можливим завершенням тимчасового захисту для громадян України на території Європейського Союзу. Ці ініціативи мають бути узгоджені з державною політикою України у сферах житла, зайнятості, демографічного розвитку, внутрішнього переміщення та регіонального розвитку, а також інтегровані в ширшу екосистему відновлення й захисту прав людини. Система має уникати паралельних або дублюючих заходів та **забезпечувати цілісну систему підтримки, що ґрунтується на потребах людей, є конфліктно чутливою і травма-орієнтованою, а також враховує**

різний досвід війни та переміщення. Мережа центрів єдності українців має розвиватися на **основі єдиної операційної моделі, яка гарантуватиме сталу якість послуг та ефективне перенаправлення** до інституцій та установ в Україні та країнах перебування, муніципалітетів та організацій громадянського суспільства – надавачів послуг. Окрім інформування щодо можливого повернення, **центри мають підтримувати відновлення людського капіталу, економічну інтеграцію та збереження сталого зв'язку громадян з Україною та їх залучення в процеси відновлення.**

Ефективна політика повернення та реінтеграції має базуватися на **цілісній системі даних, яка відображатиме динаміку повернення з-за кордону, зміну соціально-економічних потреб людей та результати реінтеграції.** Для цього [необхідно закріпити чітке правове визначення понять «особи, яка повернулася» та «реінтеграція»](#), а також критерії їх застосування для належного формування політики, організації надання послуг та включення політики повернення до ширшої системи захисту населення, постраждалого від війни. Уряд України у співпраці з державами-членами ЄС має створити **національну систему моніторингу, що ґрунтується на правах людини та дозволитиме відстежувати наміри щодо повернення, фактичну динаміку повернення, потреби людей на етапі повернення та реінтеграції, спроможність територіальних громад забезпечувати доступ до необхідних послуг та результати реінтеграції різних груп, які зазнали вимушеного переміщення.** Це сприятиме кращому узгодженню намірів людей щодо повернення та їхнього професійного досвіду і кваліфікації з попитом на ринку праці, наявними послугами та реальною спроможністю територіальних громад забезпечувати сталі умови для реінтеграції.

Політика повернення не буде ефективною, якщо зводитиметься лише до **фізичного повернення людей в Україну без створення умов для безпечної, практичної та сталої реінтеграції.** [Рішення про повернення приймаються дедалі складніше](#) й залежать як від безпекової ситуації, так і від соціально-економічних чинників. Серед ключових: доступне житло, стабільний дохід, реальні можливості працевлаштування, зрозумілі й передбачувані адміністративні процедури, доступ до медичної допомоги, соціальних послуг і послуг догляду для сімей з дітьми, правничої допомоги, психологічної підтримки та освіти. Не менш важливими є соціальна згуртованість, довіра між тими, хто повертається, і місцевими жителями, а також повноцінне включення людей у життя приймаючої громади. Рішення про повернення залежать від достовірної інформації та комплексного супроводу на всіх етапах переміщення: під час перебування за кордоном, планування повернення, самого повернення та після прибуття в Україну. На місцевому рівні сталість повернення залежить від доступності послуг і забезпечення індивідуального супроводу у процесі реінтеграції. Саме тому під час формування політик повернення та відновлення необхідно враховувати профіль переміщених за кордон українців. Ідеться [переважно](#)

[про жінок і дітей, людей з високим рівнем освіти](#) та [економічної активності](#), значним професійним досвідом, кваліфікаціями, підприємницьким потенціалом, міжнародними соціальними зв'язками та мовними навичками, які сформувалися та розвинулися під час вимушеного переміщення. Скоординований підхід до повернення має передбачати індивідуальний комплексний супровід реінтеграції, заснований на потребах людини та її конкретних життєвих обставинах. Такий підхід має допомогти усунути правові, соціальні, адміністративні перешкоди, а також бар'єри в доступі до ринку праці. Водночас Україна має створити умови для визнання професійного досвіду, навичок і зв'язків, сформованих за кордоном, та перетворити їх на ресурс для відновлення та майбутнього розвитку.

Повернення створює особливі виклики для людей, які мають складні, медичні, психосоціальні, пов'язані з інвалідністю або доглядом потреби. Для цих людей реінтеграція можлива за умови забезпечення безперервності підтримки, правових гарантій і доступу до спеціалізованих послуг в Україні. Ці умови необхідні, щоб повернення не відбувалося під тиском і до того, як безпечна й гідна реінтеграція стане реально можливою. За оцінками, у 2026 році гуманітарної допомоги в Україні потребуватимуть [10,8](#) мільйона людей. Водночас понад [10,7](#) мільйона людей в Україні зареєстровані як такі, що перебувають у складних життєвих обставинах, а отже, потребують послідовної підтримки від державної системи соціального захисту. Для людей старшого віку, людей з інвалідністю, людей із серйозними захворюваннями, сімей і дітей, зокрема дітей без супроводу, постраждалих від насильства, людей із пораненнями та травмами, спричиненими війною, ветеранів і їхніх сімей, а також інших вразливих груп повернення потребує належної спеціалізованої підтримки. Повернення для цих людей має розглядатися лише за умови, що держава і громади можуть забезпечити безперервність такої підтримки. В Україні система соціального захисту, охорони здоров'я, реабілітації та професійного догляду на рівні громад має бути достатньо спроможною, щоб забезпечувати людям гідну, індивідуальну та довгострокову підтримку в процесі реінтеграції. Для людей, які за нинішніх умов не можуть повернутися безпечно й гідно, має бути збережено доступ до підтримки та необхідних послуг за кордоном. Механізми повернення також мають враховувати реальну спроможність територіальних громад і системи надання послуг забезпечувати якісний догляд, захист і підтримку реінтеграції. ЄС, його держави-члени, міжнародні партнери та донори мають відігравати ключову роль в підтримці України та територіальних громад через передбачуване фінансування, технічну допомогу та посилення інституційної спроможності. Ця підтримка має допомогти сформувати інтегровану систему медичних, соціальних, реабілітаційних, психосоціальних послуг та послуг, які надають на рівні громад. Така екосистема має відповідати потребам усіх людей, постраждалих від війни, незалежно від місця їхнього вимушеного переміщення чи профілю вразливості. Водночас за понад дванадцять років **організації**

громадянського суспільства здобули значний практичний досвід підтримки громад і людей, постраждалих від війни. Вони пройшли шлях від реагування на невідкладні потреби до професійного надання якісних соціальних, правничих, реабілітаційних, психосоціальних послуг. Організації громадянського суспільства в Україні та в приймаючих країнах, які працюють у сфері реагування на вимушене переміщення та підтримки реінтеграції, мають бути розглянуті як невід'ємна частина цієї екосистеми та отримувати належну донорську підтримку.

У цьому контексті всі залучені сторони мають переосмислити повернення як частину ширшої політики захисту прав людини, реінтеграції та відновлення України. Політика повернення не має зводитися до окремої політики «повернути людей назад» чи до ситуативної реакції на можливе припинення тимчасового захисту. Вона має стати частиною ширшої національної та європейської політики, спрямованої на захист і відновлення прав усіх людей, постраждалих від триваючої війни, а також на збереження і розвиток людського капіталу як основи відновлення, сталого зростання та глобальної безпеки. Стратегія «Відбудувати краще, ніж було» означає відновлення систем, які дають людям змогу жити в безпеці та гідності, бути включеними в суспільне життя та брати змістовну участь у житті громад. Політика повернення має ґрунтуватися на соціальній згуртованості, справедливості, рівності та недискримінації, щоб запобігати напрузі або конкуренції між різними групами людей, постраждалих від війни. Громадяни України, які повертаються з-за кордону, не повинні розглядатися окремо від інших людей, постраждалих від війни, особливо з огляду на те, що переміщення часто ускладнюється іншими вразливостями. Підтримку має бути надано з дотриманням прав людини та з урахуванням її потреб, вразливостей, завданої шкоди та реальної спроможності територіальних громад, а не визначатися формальними категоріями, які можуть створювати відчуття несправедливості або підривати довіру. Відновлення прав людини, відбудова громад і збереження соціальної згуртованості в умовах війни є стратегічними передумовами європейської стабільності та безпеки, стійкості до геополітичних загроз і захисту міжнародного правопорядку.

Тому ми закликаємо всі сторони, залучені до формування та реалізації політики повернення, втілити запропоновані принципи в конкретні правові, інституційні та фінансові заходи, що забезпечуватимуть захист прав людей, постраждалих від війни, підтримуватимуть їхній вільний вибір, зберігатимуть доступ до необхідних послуг і створюватимуть умови для безпечної, гідної та сталої реінтеграції в Україні.

Ми закликаємо Європейський Союз запровадити узгоджену й засновану на правах людини систему переходу від тимчасового захисту до альтернативних правових статусів у межах ЄС через єдину архітектуру, що

забезпечуватиме доступну інформацію, безперервність прав і підтримки, а також захист від правової невизначеності.

Ми закликаємо держави-члени ЄС забезпечити передбачувану та засновану на правах людини систему переходу від тимчасового захисту до альтернативних правових статусів. Такий перехід має бути організований так, щоб запобігти правовій невизначеності, втраті доступу до підтримки шляхом збереження правового статусу, забезпечення доступу до базових послуг, запровадження зрозумілих механізмів довгострокового проживання, а також можливості здійснювати короткострокові поїздки до України без втрати захисту.

Додаткові гарантії необхідні для людей, які перебувають у ситуації підвищеної вразливості та потребують догляду. Держави-члени ЄС мають забезпечувати визнання кваліфікацій, безперервність освіти та збереження сталого зв'язку з Україною, що дасть змогу українцям за кордоном робити внесок у відновлення країни.

Ми закликаємо Уряд України визнати повернення та реінтеграцію стратегічними складовими політики відновлення людського капіталу й інтегрувати їх у державну політику у сферах відбудови, захисту прав постраждалого від війни населення, внутрішнього переміщення, житла, соціального захисту, зайнятості, демографічної стійкості, регіонального розвитку та європейської інтеграції. Такий підхід потребує цілісної системи, що ґрунтується на даних, правах людини та реальних потребах людей, посилює спроможність громад і забезпечує індивідуальний супровід у процесі реінтеграції. Уряд України має визнавати навички, досвід і зв'язки, набуті українцями під час вимушеного переміщення, та перетворювати їх на ресурс для відновлення країни. Водночас політика повернення має запобігати конкуренції, соціальній напрузі та нерівному доступу до підтримки між людьми, які повертаються, внутрішньо переміщеними особами та іншими постраждалими від війни, і водночас посилювати соціальну згуртованість, національну єдність та сталий зв'язок з українцями за кордоном.

Ми закликаємо міжнародні організації, донорів і партнерів з розвитку надавати національним організаціям громадянського суспільства гнучке, системне, багаторічне, пряме фінансування, а територіальним громадам: технічну допомогу й підтримку для посилення їхньої інституційної спроможності. Таке фінансування має формувати та посилювати цілісну систему медичних, соціальних, реабілітаційних і психосоціальних послуг та підтримки на рівні громад, сприяти впровадженню програм повернення й реінтеграції, що ґрунтуються на даних і реальних потребах людей, а також підтримувати такі пріоритетні напрями: забезпечення житлом, перекваліфікацію, розвиток підприємництва та посилення соціальної згуртованості.

Ми закликаємо муніципалітети України та держав-членів ЄС розвивати ефективну міжмуніципальну співпрацю з питань повернення та реінтеграції, зокрема через мапування послуг на місцевому рівні, аналіз потреб і спроможностей громад, обмін інформацією про наміри повернення і соціально-економічні потреби людей, а також реалізацію спільних проєктів у сфері підтримки та реінтеграції. Така співпраця має також сприяти обміну досвідом регіонального розвитку, підтримці європейської інтеграції України на місцевому рівні та створенню умов, за яких підтримка в реінтеграції буде доступною як на етапі підготовки до повернення, так і після прибуття в Україну.

Ми закликаємо приватний сектор, бізнес-спільноту, роботодавців і фінансові установи в Україні та Європі підтримати відновлення людського капіталу України шляхом запровадження практичних рішень у сфері зайнятості та забезпечення житлом, що ґрунтуються на даних про реальні потреби людей. Такі рішення мають охоплювати оцінку професійних навичок і кваліфікацій підбір роботи, визнання досвіду, набутого за кордоном, програми підтримки підприємництва, перекваліфікації, інвестиції в економіку в приймаючих громад, житлові рішення за підтримки роботодавців, доступні моделі оренди житла та публічно-приватне партнерство.

Ми закликаємо усіх акторів забезпечити реальне та рівноправне партнерство з українськими організаціями громадянського суспільства у формуванні політик відновлення, захисту прав людини та реінтеграції, а також забезпечити їхню реальну участь в ухваленні рішень, розробленні програм повернення та реінтеграції, їх реалізації та моніторингу із забезпеченням передбачуваного, багаторічного прямого та гнучкого фінансування.

Відновлення починається з людей та буде сталим лише за умови належного захисту їхніх прав, зміцнення громад і забезпечення реальної можливості приймати поінформовані рішення щодо власного життя з повагою до людської гідності. Саме від цього залежить відновлення України, безпека Європи та захист демократичного майбутнього.

БФ «Право на захист»
Представництво БФ «Право на захист» у Польщі
Mercy Corps
ГО «Донбас СОС»
Центр прав людини ZMINA
Кримська правозахисна група
Громадський холдинг «ГРУПА ВПЛИВУ»
БФ «Стабілізаційний Суппорт Сервісез»
БФ «СХІД СОС»
ГО «Розуміння кризи»
ГО «КРИМСОС»

People in Need

Міжнародний благодійний фонд «Карітас України»